

TEHLİKE BAĞI

Arş. Gör. Dr. Nuri ERİŞGİN*

I. GENEL OLARAK

Doğada gerçekleşen her olayın bir sebebi vardır ve kendisi de başka bir olaya sebep oluşturur. Bu anlamda, "sebebe" ve "sonuç" olarak adlandırılan iki olaydan söz edilir. Aslında sonuç, çoğunlukla birden fazla olayın etkin olabildiği bir süreçte ortaya çıkar. Böyle bir sürecin başlamasını ve gelişmesini etkileyen olayların her birine "sebebe" denmektedir¹. Sorumluluğun tartışıldığı her olayda, illiyet sorunu bağlamında yapılan değerlendirmelerde ise; sebebe, *sorumluluk olgusu* -bu anlamda, bir insan *davranışı* veya kendisine sorumluluk bağlanan diğer bir *olay*-, sonuç ise *zarar* kavramlarında ifadesini bulur.

Sorumluluğun söz konusu olması için, zararlı sorumluluk olgusu arasında bir bağın bulunması gerekir². Zarar verici olayla ortaya çıkan zarar arasında böyle bir bağlılığın bulunması her tür sorumluluk için şarttır. Bu şart gerçekleşmezse, sorumluluk da olmaz. Buna, yani, sorumluluğun bağlandığı olgu ile gerçekleşen zarar arasındaki sebebe sonuç ilişkisine genel anlamda illiyet bağı denmektedir³.

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk ABD.

¹ Stark, Beitrag, I; Eren, illiyet, 12; Scartazzini, 75 vd.

² Deschenaux/Tercier, § 17 N. 96; Küchler, 47; Oftinger/Stark, § 30 N. 92.

³ Eren, 503; ayy., illiyet, 10-11; İşgüzar, H.: Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Sivil Hava Aracı İşletenin Akit Dışı Sorumluluğu, yayımlanmamış Doç. T., Ankara 1989, 97; Tandoğan, 71; ayy., responsabilité, 61; Enneccerus/Lehmann, 60; Esser/Schmidt, 521 vd.; Becker, Art. 41. N.11; Oftinger, 70 vd.; Deschenaux/Tercier, § 4 N.2 vd.; von Tuhr/Peter, Allgemeiner Teil des schweizerischen Obligationenrechts, Bd. I, Lieferung 1-2, Zürich 1974/1979, 79-80; Deutsch, 37; Schwarz, 125 vd.; Lange, 76; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, 567; Ayiter, K.: "Kausalzusammenhang im Schadensersatzrecht" ADFI (1960), C.10, 237 vd., özellikle 244; Stark, Beitrag, 3-5; ayy., N.193 vd.; Keller, 47; Keller/Gabi, 15 vd.; Brehm, Art. 41 N.102 vd.; Raymond, G.: Droit civil, Paris 1993, N.349 vd.

II. İLLİYET SORUNU

İllyet bağı, öncelikle, zararın öne sürülen olgunun sonucu olup olmadığı (sorumluluğu kurucu illiyet); sonra, bu olgunun hangi sonuçlarından dolayı tazminat istenebileceği (sorumluluğun kapsamını belirleyici illiyet) sorunlarıyla ilgili araştırma yapılmasını gerektirir⁴.

İllyet bağı, kusursuz sorumluluklarda kusura dayanan sorumluluğa oranla daha fazla önem taşır. Çünkü, burada, illiyet bağı ön plana geçmekte: sorumluluk, bir ölçüde belirli bir olgu ile gerçekleşen zarar arasındaki sebep sonuç bağıntı ifade etmektedir⁵. Öteden beri illiyet bağı kavramsal, işlevsel ve nitel olarak açıklamak üzere çeşitli kuramlar ortaya atılmıştır.

Tabii veya mantıkî illiyet kuramı, sonucun doğmasına katkıda bulunan her olayı sebep olarak görmektedir. Sorumluluk hukukunda, *şart ya da şartların eşitliği* olarak adlandırılan kuram, tabii veya mantıkî illiyet bağı kuramına en yakın kuramdır⁶. Oysa, genel olarak hukukta ve özellikle sorumluluk hukukunda, illiyet zincirinde yer alan her sebebe değer verilmez. Aksi halde, tabii illiyet veya şart kuramında olduğu gibi, sorumluluğun kapsamı ve sorumlu kişiler çevresinin çok fazla genişletilmesi tehlikesi doğardı⁷. Bu yüzden, bugün öğretiye egemen olan uygun illiyet kuramı gibi, seçici kuramlar geliştirilmiştir⁸.

III. UYGUN İLLİYET BAĞI KURAMI

A. GENEL OLARAK

Türk/İsviçre hukukunda baskın olarak kabul gören illiyet kuramı⁹, uygun illiyet bağı kuramıdır. Bu kuram, her sebebi değil, sebepler arasında değer verilebilir olanların seçimini esas alır. Buna göre, "somut olayda gerçekleşen türden bir sonucu, olayların normal akışına ve hayat tecrübelerine göre mahiyeti ve ana eğilimi itibariyle meydana getirmeğe genel olarak elverişli olan veya bu türden bir sonucun gerçekleşme

⁴ Weirbauer, adäquat, 321-322; Eren, illiyet, 3; Deutsch, 37; Scartazzini, 18; Sourlas, 52; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, 567.

⁵ Giovannoni, causalité, 260; Keller/Gabi, 15; Sourlas, 55 vd.

⁶ Bu kuramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Stark, Beitrag, 7 vd.; Eren, illiyet, 21 vd.

⁷ Bu ve diğer eleştiriler için bkz. ve karşı. Eren, illiyet, 27 vd., uygun illiyet teorisi bakımından 58.

⁸ Bkz. Eren, illiyet, 47 vd., özel, 51 vd.

⁹ Eren, 509; ayy., illiyet, 52; Saymen/Elbir, 483-484; Schwarz, 127; Tunçomağ, 450; Tandoğan, 76-77; ayy., responsabilité, 64-65; Akunal, 93 vd.; Ofringer, 72-73; Becker, Art. 41 N. 30; Engel, 328; Giovannoni, causalité, 256-257; Deschenaux/Tercier, §4 N.31; Brehm, Art. 4 N.121; Perrig, 302; Palandt/Heinrichs, Vorbem. §249 N.58 vd.

ihtimalini objektif olarak artırmış bulunan zorunlu şartla söz konusu sonuç arasındaki bağa, uygun illiyet bağı denilir¹⁰. Buna göre, bir olay, olayların normal akışına ve hayat tecrübelerine göre gerçekleşen zarar türünden bir sonucu doğurmaya genel olarak elverişli bulunduğu takdirde, o olay gerçekleşen sonucun sebebi olarak kabul görür¹¹.

Uygun illiyet bağı, öncelikle, sorumluluğu kuran bir bağı ifade eder. Bu anlamda, birinci olarak, sonucu etkileyen sebepler arasında yer alan ve bir hukukî varlık veya menfaati ihlâl eden ilgili sorumluluk olgusunun, ortaya çıkan zararın uygun sebebinin oluşturup oluşturmadığının saptanması işlevini üstlenir¹². İkinci olarak, sorumluluğu sınırlayan veya ortadan kaldıran bir bağı anlatır. Bu durumda, sebebe uygunluğu saptanmış zararın kapsamını belirleme yoluyla sorumluluğu sınırlama işlevini görmektedir¹³. Bu, aynı zamanda onun sorumluluğu ortadan kaldırıcı işlevini de açıklamaktadır. Bu anlamda uygun illiyet bağı, bir sorumluluk olgusu istatistik verilerine göre gerçekleşen türden bir zararı doğurmaya elverişli değilse, onun tarafından yol açılmayan ve bu yüzden ondan doğmuş sayılamayacak zararlardan sorumluluğun ortadan kalkmasını ifade eder¹⁴.

B. UYGUN İLLİYET BAĞI KURAMININ UYGULANMASI

1. Tabii İlliyet Bağının Kurulması

Uygun illiyet bağı kuramının uygulanabilmesi için ilk aşama, sebep ile sonuç arasında tabii bir illiyet bağının tespitidir¹⁵. Diğer bir deyişle,

¹⁰ Eren, 509; ayy., illiyet, 52; Oğuzman/Öz, 496 vd.; Larenz, I, 436; Saymen/Elbir, 483-484; Schwarz, 127; Tunçomağ, 450; Tandoğan, 76-77; ayy., responsabilit , 64-65; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, 573 vd.; Oftinger, 72-73; Becker, Art. 41 N.30; Stark, Beitr. 18; Engel, 328; Giovannoni, causalit , 256-257; Esser/Schmidt, 528 vd.; Lange, 83; Scartazzini, 19; Stark, N.210; Deschenaux/Tercier, §4 N.31; Brehm, Art.41 N.121.

¹¹ Oftinger, 72-73; Eren, 510; Keller, 49; Keller/Gabi, 16; Enneccerus/Lehmann, 66; Koziol, 106. BGE 83 II 411; 95 II 344; 96 II 396; 101 II 73. Ayrıca Alman Federal Mahkemesinin bu ve aksi y nde çeşitli kararları ve eleştirisi için bkz. Atamer, 42 vd., 59 vd.

¹² Weitnauer, ad quat, 325; Enneccerus/Lehmann, 63; Tandoğan, responsabilit , 65; Eren, illiyet, 54; İmre, 12; Scartazzini, 22. Buna karşılık, Deutsch (140-141) sorumluluğun kurulabilmesi için illiyetin uygunluğunun aranmasına gerek g rmemektedir.

¹³ Enneccerus/Lehmann, 63; Tandoğan, responsabilit , 65; Oftinger, 59-60, 105 vd.; İmre, 12; Scartazzini, 22-23; Giovannoni, indirect, 33; Weitnauer, ad quat, 325; Deutsch, 149; Eren, illiyet, 55; Larenz, I, 426; Palandt/Heinrichs, Vorbem. § 249 N.60-61.

¹⁴ Enneccerus/Lehmann, 66; Esser/Schmidt, 522-523; Weitnauer, ad quat, 330; Deutsch, 134 vd. Ayrıca bkz. Tandoğan, responsabilit , 65.

¹⁵ Becker, Art.41 N.26; Stark, Beitr. 10-11; Larenz, I, 434; Oftinger, 74-75; Tandoğan, responsabilit , 66; Eren, 512-513; ayy., illiyet, 59; Giovannoni, causalit , 257;

tabiat kanunlarına ve mantık kurallarına göre, sorumluluk olgusunun, söz konusu zararın sebeplerinden birisi olup olmadığının belirlenmesi zorunludur. Bu, genellikle, "sorumluluk olgusu, zararın olmazsa olmaz koşulu sayılmalıdır" biçiminde formüle edilmektedir¹⁶. Tabii illiyet. fiili bir sorun olup sorumlu tarafından ispat edilmesi gerekir¹⁷.

2. Sebebin Sonucu Doğurmaya Elverişliliğinin Saptanması

Sorumluluk olgusunun, ortaya çıkan türden bir zararı doğurmaya elverişli bir sebep olup olmadığının saptanması ise uygun illiyet bağının uygulanmasının ikinci aşamasıdır. Bu aşamada, sorumluluk olgusunun, böyle bir sonucu doğurmaya genel eğilimine, olayların olağan akışına ve hayat tecrübelerine dayanan bir araştırma yapılır¹⁸. Bu, bir ihtimaliyet hesabı yapılmasını gerektirir. Diğer bir anlatımla, ilgili olgunun, zararın gerçekleşmesi riskini anlamlı bir biçimde artırıp artırmadığına, bunu tespit için de olayın gelişiminde etkili olan bütün durumlara bakılır¹⁹. Bu, olumlu cevaplanıyorsa, ihtimal ölçüsü dahilinde istatistiklere, bu türden olayların gerçekleşme sıklığına dayanılır²⁰. Böyle bir araştırma yapan yargıç, gerçekte mantık kurallarına dayanan bir ihtimaliyet değerlendirmesi yapmaktadır²¹.

3. Zararın Sebebin Sonucunu Oluşturmaya Elverişliliği Yargısı

Burada "uygunluk" mantıksal bir çıkarsama değil, bir yargıda bulunma, bir hüküm vermedir. Uygunluk yargısı takdire dayanır; yani.

Keller/Gabi, 24, 27; Brehm, Art. 41 N. 106; Enneccerus/Lehmann, 65; Scartazzini, 66; Oğuzman/Öz, 496 vd.

¹⁶ Stark, Beitrag, 11; Keller/Gabi, 25; Koziol, H./R. Welser: Grundriß des bürgerlichen Rechts, Bd. I, Allgemeiner Teil und Schuldrecht, 9. Aufl., Wien 1992, 443. BGE 87 II 126; 95 IV 139; 96 II 395; 102 II 256; 106 IV 398.

¹⁷ Bu yüzden, bir kere ispatlanmışsa, artık yargı denetimine tâbi olmaz. Yani ceza hâkimini de bağlar. Oftinger, 74 dn. 10; Brehm, Art. 41 N.110, 117; Tandoğan, responsabilit , 66; Keller/Gabi, 26; Engel, 328. BGE 80 II 338; 87 II 126; 89 II 249-250; 96 II 395-396.

¹⁸ Becker, Art. 41 N.24; Stark, Beitrag, 19; Giovannoni, causalit , 260; Larenz, I, 436; Oftinger, 75; Keller/Gabi, 27; Eren, 519; ayy., illiyet, 59-60; Scartazzini, 65; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Aktop, 576.

¹⁹ Oftinger, 76; Tandoğan, responsabilit , 66, 68-69; Weitnauer, ad quat, 339; Stark, Beitrag, 8 vd., 21-23; Oğuzman/Öz, 498.

²⁰ Weitnauer, ad quat, 331; Larenz, I, 436, 437; Enneccerus/Lehmann, 64; Tandoğan, responsabilit , 66; Keller/Gabi, 29; Engel, 229.

²¹ Oftinger, 76; Tandoğan, responsabilit , 66; Keller/Gabi, 28; Tunçomağ, 451; Sch nemann, W.B.: Noch einmal: Unzul nglichkeit der Ad quanztheorie? - AG und LG Regensburg, VersR 1977, 459", JuS 1980/1, 32.

yargıcın değer yargısıdır²². Bu anlamda uygunluk, olay öncesi *ex ante* değil, olay sonrası *ex post* gerçekleştirilen bir değerlendirmenin konusudur²³. Yani uygunluk, sorumlu tarafından zararın gelişimi sürecinde bilinenlere göre değil; yargıcın, olay sonrasında, geriye dönük bakışla yaptığı bir değerlendirme ile vardığı sonuçtur²⁴. Böyle bir değerlendirmede, sebep sonuç zincirinin yalnız ilk ve son halkaları değil, olay öncesi sorumlu tarafından bilinmesi mümkün olmayan bütün ara halkalar da dikkate alınır²⁵. Bu yolla, sebep, aynı türden bir sonucu doğurmaya elverişliliği bakımından genelleştirilmiş olur.

Sebep ile sonuç arasındaki bağın çok küçük bir ihtimale dayanması veya olağan dışı bir bağın varlığı halinde, kural olarak, uygunluk reddedilir²⁶. Kural olarak; çünkü, bazı durumlarda bir sorumluluk normu, uygunluk olmasa bile, ortaya çıkan zararın riskini zarar görenden başka bir kimseye yükleyebilir²⁷. Böyle bir durumda, artık uygun illiyet bağından söz edilemez.

C. UYGUN İLLİYET BAĞI KURAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Her tür sorumlulukta, sorumluluğu sınırlamak için uygun illiyet bağı kuramından yararlanır. Fakat, kusursuz sorumluluklarda, özellikle tehlike sorumluluklarında, sorumluluğu kurma amacıyla uygulanıp uygulanamayacağı tartışmalıdır²⁸.

Uygun illiyet bağı, bir olayın, insan bilgileri ile tanımlanabilir, teşhis edilebilir, bilinebilir özelliklerinin değerlendirilmesidir. Oysa bilim ve tekniğin hızla gelişmesi karşısında, illiyet bağının uygunluğunu

²² Oftinger, 76; Stark, N.211; Perrig, 302; Eren, illiyet, 85; Keller/Gabi, 30; Engel, 228; Tandoğan, responsabilité, 67; Scartazzini, 65; Oğuzman/Öz, 496. BGE 113 II 56, E. 2; 113 II 351. Böyle bir değerlendirmenin bu kuramı şart kuramına yaklaştırdığı yollu eleştiri için bkz. Enneccerus/Lehmann, 64, 66 vd.; Esser/Schmidt, 529.

²³ Oftinger, 76-77; Stark, N.212; Weitnauer, adäquat, 338-339; Keller/Gabi, 29; Deschenax, 407; Brehm, Art. 41 N.122; Engel, 229; Eren, İliyet, 85, 123; Deutsch, 149.

²⁴ Brehm, Art. 41 N. 122; Giovannoni, causalité, 264-265; Deschenaux, 408; Weitnauer, adäquat, 339; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, 576; Perrig, 302; Larenz, I, 436.

²⁵ Lange, 97; Oftinger, 75; Stark, N.212-213; Keller/Gabi, 29; Eren, illiyet, 85, 124; Deutsch, 149; Oğuzman/Öz, 498 dn. 102.

²⁶ Weitnauer, adäquat, 342; Oftinger, 75; Keller/Gabi, 28; Rey, N. 534; Karahasan, 199. Buna karşılık, İsviçre'de Federal Mahkeme zaman zaman aksi yönde bazı kararlar vermiştir. Örnek olarak bkz. BGE 80 II 343 vd.; 87 II 127; 96 II 396; 102 II 237, E. 2.

²⁷ Weitnauer, adäquat, 345; Stoll, 194; BGE 102 II 232 vd.; 86 IV 153 vd. Alman hukuku uygulamasındaki çelişkili kararlar için bkz. Atamer, 59 vd.

²⁸ BGHZ 79, 259, 262; Dunz, 600; Nigg, 32-33; Atamer, 62-63. Ayrıca, uygun illiyet bağı kuramının kusursuz sorumlulukların sınırlanması amacıyla uygulanması yönünde görüş için örnek olarak bkz. Koziol, 107-108.

değerlendirmede insan bilgisi yetersiz kalacaktır²⁹. Çünkü, bilimsel ve teknik gelişim, insanlar tarafından henüz bilinemeyen, bilgisi elde edilememiş yeni olgular yaratır. Bu ise, illiyet bağının uygunluğunun saptanmasında bilgilerimizin kullanılamaması sonucunu doğuracaktır. Daha açık ifade edilecek olursa, ihtimal hesapları, istatistikler, büyük sayılar kanunu hep insan bilgisinin, bir olayı veya olaydan çıkan bir sorunu aydınlatmak ya da sınamak için kullandığı araçlardır. Ama, bütün bunlar yaşanmış olaylar hakkında belirli ölçüler kullanarak bilgi verir ve sonuçları gösterirler. Şu halde, uygun illiyet bağının kabulü halinde, ihtimaliyet hesabından sonuç çıkartılabilmesi için, sorumluluk olgusunun tekrarlanan bir olgu olması ve tekrarlanan bu sorumluluk olgusunun daha önce gerçekleşen örneklerinde de benzeri sonuçların, zararların doğmuş olması gerekmektedir. Bir bakıma, o sorumluluk olgusuyla aynı türden - ve daha önce gerçekleşmiş- olan olgular hakkında bilgi toplanmış olması gerekmektedir. Oysa, bilim ve tekniğin yarattığı yeni olgular için bu geçerli olmayacaktır³⁰. Bu durumda, anılan olgular karşısında, uygun illiyet kuramı elverişsiz kalacaktır³¹. Bu takdirde, zarar görenin tazminatsız kalması, kendi mukadderâtına terk edilmesi durumuyla karşılaşılabilecektir. Bu ise, adalet, özellikle dağıtıcı adalet anlayışı ile çelişen bir sonuçtur³².

Uygun illiyet kuramının yetersizliğine çare olarak, Avusturya hukukçularına hukuka aykırılık bağı kuramı ve Avusturya hukukundaki bu gelişmenin ve Anglo-Amerikan hukukunun etkisi altında kalan Alman hukukçularınca normun koruma amacı kuramı ortaya atılmıştır³³. Bu

²⁹ Bu ve diğer eleştiriler için bkz. örnek olarak Lange, 97 vd.; Larenz, 439; Esser/Schmidt, 215; Deutsch, 154, 372; ayy., JuS 1981, 322; Nigg, 33; Rey, N. 545 vd.; Atamer, 69.

³⁰ Oftinger, K.: "Punktationen für eine Konfrontation der Technik mit dem Recht". Die Rechtsordnung im technischen Zeitalter, FS zum Zentenarium des Schweizerischen Juristenvereins 1861-1961, Zürich 196, 32; Nigg, 33-34, 37.

³¹ Oftinger, K.: "Punktationen für eine Konfrontation der Technik mit dem Recht". Die Rechtsordnung im technischen Zeitalter, FS zum Zentenarium des Schweizerischen Juristenvereins 1861-1961, Zürich 1961, 17 vd.; Nicklisch F.: "Haftpflichtprobleme der Bio- und Gentechnologie", in: Symposium Stark: Neucere Entwicklungen im Haftpflichtrecht, veranstaltet zum 70. Geburtstag von Emil W. Stark (hrsgb.: H. Honsell/H. Rey), Zürich 1991, 118; Adams, M.: "Zur Aufgabe des Haftungsrecht im Umweltschutz", ZJP (1986), Bd. 99/2, 129 vd.; Lange, 97; Atamer, 63 vd. Buna karşılık Stoll, tersine bir tutumla, uygun illiyet bağının hem kusur hem de kusursuz sorumluluklarda bir "filtre" işlevi gördüğünü belirtmekte; bu yüzden Federal Mahkeme'nin, tehlike sorumluluğunda uygun illiyet bağını reddeden kararı [BHGG 79, 261-264 (=VersR 81, 677)] eleştirmektedir (VersR 1983, 184 vd.). Krş. Nigg, 37-38.

³² Krş. Esser, 80 vd.; Larenz/Canaris, 607-608.

³³ von Caemmerer, "Das Problem des Kausalzusammenhangs im Privatrecht", Gesammelte Schriften, Bd. I, Tübingen 1968, 395 vd. Bu kuram hakkında bkz. ve krş., Sourlas, 19 vd.; Tandoğan, responsabilité, 17; ayy., hukuka aykırılık bağı, 7 vd.; Eren, hukuka aykırılık, 461 vd.; ayy., illiyet, 106 vd.; Serozan, 452; Akünl., 103 vd.; Stark,

kuramlar arasında farklar bulunduğu ileri sürülmekteyse de³⁴; daha isabetli olan görüşe göre, her iki kuramın birbirine denk geldiği (tetabuk ettiği) kabul edilmektedir³⁵.

Normun koruma amacı kuramına göre, her hukuk normunun bir koruma alanı vardır. Sadece bu alana giren her zarar tazmin edilmelidir³⁶. Bir zararın ihlâl edilen normun alanına girdiğinden söz edilebilmesi için, ihlâl edilen normla korunan kişiler çevresi, korunan hukukî varlıklar ve zararın oluşum biçiminin saptanması gerekir³⁷.

Normun koruma amacı kuramının, uygun illiyet kuramından farklarına gelince; uygun illiyet kuramı, ortaya çıkan türden bir zararın gerçekleşme ihtimaliyeti ile ilgilenmekte ve bu hususta bir değer yargısı vermektedir. Oysa normun koruma amacı kuramı, ihtimaliyet hesaplarına dayanmaz. Bu öğretiyi çerçevesinde belirleme yapılırken, zarar gören kişiler, ihlâl edilen varlıklar, ihlâl biçimleri dikkate alınan hususlardır. Bu anlamda, normatif-düzenleyici ölçütler kullanıldığı söylenmelidir³⁸.

Öğretide, uygun illiyet bağı kuramı ile normun koruma amacı veya hukuka aykırılık bağı kuramının birbirini tamamladığı görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir³⁹.

Beitrag, 18 vd., 21; Merz, H.: "Die Widerrechtlichkeit als Rechtsquellenproblem", ZbJV (1955), Bd. 91^{bn}, 320.

³⁴ Bkz. ve krş. Merz, ZbJV 1955, 318 vd.; Lange, 105; Akünal, 106-107. Normun koruma amacı kuramının ilk temsilcilerine göre, uygun illiyet bağı sadece yetersiz değil; aynı zamanda ve esas olarak, hukuk alanında gereksizdir. Bkz. vom Caemmerer, "Das Problem des Kausalzusammenhangs im Privatrecht", Gesammelte Schriften, Bd. I. Tübingen 1968, 402; Fikentscher, 293; Lange, 93 vd.; Sourlas, 28 vd.; Eren, hukuka aykırılık, 465-466.

³⁵ Bkz. Eren, hukuka aykırılık, 463 dn. 21; Sourlas, 36; Rother, 11; Scartazzini, 50, 51; Deschenaux, 401; Atamer, 73.

³⁶ Oğuzman/Öz, 562; Deutsch, 179.

³⁷ Bkz. Lange, 101; Tandoğan, hukuka aykırılık bağı, 24-25; Akünal, 105; Atamer, 80-85.

³⁸ Deutsch, "Privilegierte Haftung und Schadensfolge", NJW 1966/16, 705; Esser/Schmidt, 222; Fikentscher, 292-293; Kramer, E. A., "Die Kausalität im Haftpflichtrecht: Neue Tendenzen in Theorie und Praxis", ZbJV Bd. 123 (1987), 298 dn. 34 ve ait olduğu metin; Tandoğan, hukuka aykırılık bağı, 8, 24-25; Atamer, 66. Krş. Oğuzman/Öz, 562.

³⁹ Eren, 526; Deschenaux, 401; Scartazzini, 50, 51; Rey, N. 548. Yargıtay 4. HD. 8.1.1979 t., E.1346 K.39; 4. HD 8.1. 1979 t., E. 13144 K. 38 (Bu kararlar için bkz. Karahasan, 209 vd.). Krş. Deutsch, 152; Atamer, 73; Karahasan, 196-197. Karahasan'a göre, sorumluluk hukuku genelinde uygun illiyet bağı kuramının yeterliliğinden kuşku duymamak gerekir. Kaldı ki, "hukuka aykırılık bağının [normun koruma amacının] sorumluluğu sınırlamak için kullanıldığı durumlarda *aslında sorumluluk kaynağı olması gereken davranışlar*"dan sorumluluk hükmü kurulması önlenmekte ve bu nedenle normun koruma amacı kuramı

IV. TEHLİKE BAĞI

A. KAVRAM

Uygun illiyet bağı uyarınca, ortaya çıkan zarar (sonuç) ile sorumluluk olgusu arasında doğal bir ilgi kurulabilmelidir. Buna, somut olay bağlamında istatistikî hesaplara dayanılarak yapılacak değerlendirme de eklenince, sebebin sonucu doğurmaya elverişli olduğunu gösterecek denli kuvvetli bir ihtimal elde edilmelidir. Ancak bu surettedir ki, bir olayın sorumluluğa yol açabilmesi için uygun sebep olup olmadığı yargısına varılabilir. Oysa tehlike sorumluluğu olgularında (örneğin KTK m.85 uyarınca karayolunda işleyen araç), kural olarak ilgili sorumluluk hükmü kendi sebep sonuç ilişkisini gösterir. Hükümde gösterilmekle sebep sonuç ilişkisi artık takdir ve değerlendirme dışı bırakılmış olmakta ve sebep sonuç uygunluğunu araştırmaya girişmenin anlamı kalmamaktadır. Böyle bir durumda, uygun illiyet kuramının, sorumluluğa karar verilmesinde ve zararın kapsamının tayininde uygulanmasına gerek olmayacaktır⁴⁰.

Bunun aksine düşünüş, yanıltıcı sonuçlara ulaştırabilecektir. Şöyle ki, uygun illiyet kuramı uygulandığında, istatistikî verilere bakılarak yapılan ihtimali hesaplarla, sonucun sebebe dayandırılmayacağı mantığı kurularak sonuç ve sebep arasında yeterli uygunluğun bulunmadığı saptanmaktadır⁴¹. Buna karşılık, tehlike bağı uygulandığında farklı sonuçların elde edilmesi mümkün görünmektedir. Burada, normatif olarak belirlenmiş olan sorumluluk olgusunun tehlike alanına girebilen her sonuç, onun tehlikeliliğinin sonucu olarak algılanmaktadır. Böyle bir normatif yaklaşımda, düzenlenmiş olan her sorumluluk olgusu bağlamında sebebin ortaya çıkan sonucu doğuracağı veya doğurduğu sonuçlar arasından yalnız hükümde belirlenmiş sonuçların dikkate alınacağı peşinen dile getirilmiş olmaktadır⁴². Netice olarak burada, sorumluluğu nitelendiren tehlikelilik, sorumluluk olgusu ile sonuç arasında bir bağ kurmayı da sağlamaktadır⁴³. O halde, tehlike

"giderimi gereken zararları, zarar görenin omuzlarında bırakmakta, eylemi işleyeni ya da sorumluluğu korumaktadır" (200, keza 217).

⁴⁰ Krş. Lange, 97, 121-122.; Fikentscher, 293; Deutsch, Jura1983, 621; Dunz, 600. Aksi görüş için krş. Stoll, 185 vd.

⁴¹ Detsch, 154; ayy., JZ 1966, 558; Koziol, 108; Larenz, I, 439; Erişgin, N.: Gaz ve Akaryakıt Taşıyan Boru Hattı İşletenin Sorumluluğu, yayımlanmamış DokT., Ankara 1996, 95.

⁴² Deutsch, 154, 179; Koziol, 108; Larenz, I, 441; Larenz/Canaris, 604; Esser/Weyers, 640; Emmerich, V.; BGB-Schuldrecht, Besonderer Teil, 6. Aufl., Heidelberg 1992, 363; Stark, Beitrag, 83; Dunz, 602.

⁴³ Lange, 97; Serozan, 458 vd.; Stark, Beitrag, 83.

sorumluluğunda sebep sonuç ilişkisi, tehlike bağı halini almış olmaktadır⁴⁴.

Bu nitelikte bir sorumluluğun konusunu oluşturan her sorumluluk olgusu, aynı zamanda bir tehlike alanı, yani, zararlı sonucun sebebinin içerisine yerleştirilebileceği alanı oluşturmaktadır. İşte, zarar ile onun yaratıcı sebebinin oluşturan ve sorumluluk olgusunun tehlike alanına giren olay arasındaki bağ tehlike bağını ifade etmektedir⁴⁵.

Gerçekten de, tehlike sorumluluklarının kurulabilmesi için, "hayat tecrübelerine" veya "olayların akışına" varıncaya kadar bir araştırma yapılması gerekmez⁴⁶. Çünkü, kanunun öngördüğü sorumluluk olgusunun içerisinde yer aldığı meslekî ve teknik alanda, hangi hallerde gerçekleşen türden bir zararın sebebinin oluşturan olayın ortaya çıkabileceği bir ihtimaliyet sorunu değil, o alandaki faaliyetin kestirilebilir bir sonucudur⁴⁷. Diğer bir deyişle, ortaya çıkan sonuç, bu sorumluluk olgusunun "tipik tehlikelerindedir" denilebiliyorsa, burada sonucun genelliğinden değil, ferdiliğinden söz edilmiş olur⁴⁸. Şu halde, örneğin, doğalgaz boru hattındaki patlama sonucu yaralanan kimse, kaldırıldığı hastanede bulaşıcı bir hastalık kapmışsa, bu sonuçla boru hattının tipik

⁴⁴ Lange, 97; Serozan, R.: "Tazminat Hukukunda Yeni Eğilimler", Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu (Ankara 12-13 Mayıs 1979). İstanbul 1980, 172; ayy., 458 vd.; Deutsch, 154, 179; ayy., Jura 1983, 620. Stark, burada, fiili uygunluk ilişkisi bulunduğunu belirtmektedir (Beitrag, 82). Buna karşılık, Stoll, tehlike sorumluluklarında da sonucun objektif ihtimaliyetine, yani uygun illiyet değerlendirmesine göre karar verilmesi gerektiğinden söz eder (VersR 1983, 185, 187).

⁴⁵ Esser, JZ 1953, 129; Esser/Weyers, 640, 641; Larenz/Canaris, 604; Deutsch, JZ 1966, 559; BGHZ 24, 21; Stark, Beitrag, 96.

⁴⁶ Larenz, I, 445; Dunz, 602. Çünkü, meselâ, boru hattı işletilirken borularda oluşan bir çatlak sonucu sızıntı meydana gelmesi ile çevredeki taşınmazlar kullanılmaz hale gelmişse veya patlama ile çevrede büyük bir zarara yol açan yangın çıkmışsa, tesisin işletme tehlikesi gerçekleşmiş olur. Bkz. ve krş. Meyer-Kahlen, Zges. VersWiss 1993, 463; Stark, Beitrag, 88. Aksine görüş için bkz. Stoll, 184-185. Yazara göre, "olayın, işletmenin "özel tehlikesi"nden kaynaklanmış olması" ifadesinin önemsenecek bir değeri yoktur. Çünkü, "bir kere tehlike sorumluluğunun tehlikeli işletmeye özgü olmayan riskleri de kapsadığı kabul edilmektedir. Öte yandan, işletmeye özgü olduğu belirgin olan kazalarda da isnat sınırı açıkça tayin edilmiş olmalıdır. Örneğin, sürücünün, işleten tarafından yönetimine bırakılan arabayla kasten bir kişiyi ezmesi durumunda olduğu gibi" (187); ayy., "Nochmals: Gefährdungshaftung und Adäquanz in der neueren Rechtsprechung des BGH -Zur Stellungnahme von Dunz VersR 84, 600 ff.-", VersR 1984/45 (A), 1134. Krş. Nigg, 37 vd.

⁴⁷ Deutsch, JuS 1981, 322; ayy., Jura 1983, 622; Dunz, 602; Nicklisch, F.: "Haftpflichtprobleme der Bio- und Gentechnologie", in: Symposium Stark: Neuere Entwicklungen im Haftpflichtrecht, veranstaltet zum 70. Geburtstag von Emil W. Stark (hrsgb.: H. Honsell/H. Rey). Zürich 1991, 118 vd., 128 vd., 131; Stark, Beitrag, 89. Krş. Stoll, 187; Weitnauer, VersR 1983, 191.

⁴⁸ Esser/Weyers, 640-641; Dunz, 602. Krş. Stoll, 188.

tehlikesi arasında bir bağ kurulamayacağından, ortaya çıkan zararın PK m. 86/2'ye göre tazmini istenemeyecektir. Keza, zarar görenin hastanede yaptığı hırsızlığın veya tedavi esnasında değerli bir sanat eserini tahrip etmiş olmasının sonuçları da sorumluya yüklenemeyecektir⁴⁹.

B. TEHLİKE BAĞININ UYGULANMASI

Tehlike bağında, normun koruma amacı kuramında olduğu gibi, üç soruya cevap aranmaktadır⁵⁰: Zarar gören, ihlâl edilen normun korumayı hedeflediği kişiler çevresine girmekte midir? Zarar, bu normla korunması amaçlanan bir hukukî varlık üzerinde mi gerçekleşmiştir? Zarara yol açan olayın gerçekleşme biçimi (yer ve zamanı), ihlâl edilen normun önlemeyi amaçladığı biçime uymakta mıdır?

Bu soruların cevabı aranırken üç belirleme yapılmakta: tehlike sorumluluğu koyan normun koruduğu hukukî varlıklar, korunan kişiler çevresi ve tehlike alanı saptanmaktadır⁵¹.

1. Tehlike Sorumluluğunu Yaratan Normun Koruduğu Hukukî Varlıklar

Korunan hukukî varlıklar, kural olarak, normda açıkça görünür. Bunlar, sorumluluk hukukunda genel geçerliği olan kavram ve kurallarla belirlenebilen varlıklardır⁵². Meselâ PK 86/2'ye göre, sadece malvarlığına dahil olan taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet hakkı korunmaktadır. Yaşam hakkı, vücut bütünlüğü, sağlık gibi varlıklar, bu hükmün koruma alanı dışında kalmaktadır⁵³.

2. Korunan Kişiler Çevresi

Korunması hedeflenen kişiler çevresi ise, korunan hukukî varlıkların hamillerini/sahiplerini ifade eder. Bu kişilerden oluşan çevrenin belirlenmesi işlemi, kendisine tehlike sorumluluğu bağlanmasını gerektiren özel tehlikeli olgu dikkate alınarak yapılır⁵⁴. Bu çerçevede,

⁴⁹ Krş. Lange, 98.

⁵⁰ Esser/Weyers, 640-641; Dunz, 600-601; Deutsch, Jura 1983, 620-622. Krş. Stoll, 188.

⁵¹ Stoll, 188; Deutsch, Jura 1983, 620-622; ayy., JuS 1981, 322-323.

⁵² Esser/Weyers, 644; Larenz/Canaris, 602-603; Deutsch, Jura 1983, 620.

⁵³ Bkz. Erişgin, N.: Gaz ve Akaryakıt Taşıyan Boru Hattı İşletenin Sorumluluğu, yayımlanmamış DokT., Ankara 1996, 195.

⁵⁴ Kötz, 160; Esser/Weyers, 644.; Deutsch, Jura 1983, 620-621.

işletme veya tesise özgü tehlikenin gerçekleşmesiyle hukukî varlıkları ihlâl edilen kimseler, normun koruyucu etki alanı içerisine girecektir⁵⁵.

Bilindiği gibi tehlike sorumluluğu, toplumsal yaşam için vazgeçilemeyen teknik gelişimin ürünü olan olgulara bağlanır. Bunun nedeni, bu olguların tehlikeleri önlenememekle birlikte, kamu yararı gereği faaliyetlerine verilen izni telafi etmektir⁵⁶. Bu temel nokta dikkate alınacak olsaydı, her zarar görenin tehlike sorumluluğuna dayanan tazminat talebinin kabulü gerekirdi. Oysa gerçek durum farklıdır. Burada da bir sınırlandırma yapmak gerekmektedir. Bazen, kimi kişiler, tehlikelerini bilmelerine karşın bir sorumluluk olgusu çevresinde bulunabilirler. Sözcüleri, bu kişiler, sorumluluk olgusunun tehlikesini denetim altında tutmakla, başkalarına zarar vermesini engellemekle görevli olabilir. Bunlara karşı sorumluluk sosyal güvenlik hukuku çerçevesinde değerlendirilir⁵⁷. Bunun gibi, Karayolları Trafik Kanununun 105/II. maddesi yarışçılar ve/veya onlarla birlikte aracın içinde bulunanların zararlarının tazmininin genel hükümlere tâbi olduğunu düzenler. Bundan başka, hukukî varlıkları ihlâl edilen kişilerden bazıları, bu sorumluluk olgusu vesilesiyle değişik yararlar elde edebilir. Meselâ: otomobil yarışını izlemeye gelen kimseler⁵⁸; hava aracında yolculuk yapan kimseler⁵⁹; boru hattında petrolü taşınan kimseler gibi⁶⁰. Bu gibi kimselerin, tehlikeleri kendilerine ait olmak üzere sorumluluk olgusu çevresinde kalmakta ya da hareket etmekte oldukları, yani riski üstlendikleri kabul edilir⁶¹. Keza, boru hattında petrolü taşınan kimsenin uğradığı zarar da PK 86/2'ye dayanarak değil, taşıma sözleşmesi

⁵⁵ Esser/Weyers, 644; Kötz, 160; Larenz, I, 439 ve dn. 47; Larenz/Canaris, 604.

⁵⁶ Bkz. ve krş. Esser, 105 vd.; Oftinger, 21 vd.; Stark, N.965; Tandoğan, kusura dayanmayan, 27 vd.; Eren, 468-469; von Caemmerer, E.: Reform der Gefährdungshaftung, Vortrag gehalten vor der Berliner Juristischen Gesellschaft am 20.11.1970, Berlin/New York 1971, 15; Will, 365. Ayrıca bkz. BGHZ 79, 262.

⁵⁷ Esser/Weyers, 644; Deutsch, JuS 1981, 323.

⁵⁸ KTK 105/I uyarınca işleten olarak kabul edilen yarış düzenleyicisi, sadece izleyicinin uğradığı zarardan KTK 85'e göre sorumlu tutulmaktadır. Ayrıntılar için bkz. Eren, 675; Bolatoğlu, B.: Karayolları Trafik Kanununa göre Motorlu Araç İşletenin Hukukî Sorumluluğu (İşleten Kavramı ve Sorumluluğun Şartları), Ankara 1988, 79; Kılıçoğlu, A.: "2918 Sayılı Yasaya Göre Motorlu Araç İşletenin Sorumluluğu", BATİDER (1984), C.XII/2-3, 11.

⁵⁹ Hava aracı işletenin sorumluluğunda, yolcuların uğradığı zarar sözleşmeye dayanan sorumluluk çerçevesinde giderilir. Bkz. Türk Sivil Havacılık Kanunu 134; Alman Hava Yoluyla Taşıma Kanunu (LuftVG) § 33; İsviçre Hava Yoluyla Taşıma Kanunu (LFG 64/I). Ayrıca bkz. İşgüzar, H.: Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Sivil Hava Aracı İşletenin Akit Dışı Sorumluluğu, yayımlanmamış Doç. T., Ankara 1989, 105 vd.

⁶⁰ Bkz. ve krş. Oftinger/Stark, § 30 N.52; Küchler, 56 vd.

⁶¹ Stoll, H.: Das Handeln auf eigene Gefahr. Eine Rechtsvergleichende Untersuchung, Berlin/Tübingen 1961, 28 vd.; Deutsch, JuS 1981, 323; Larenz, I, 442; OLG Hamm NJW 1970, 1853; Eren, 676; Atamer, 66.

hükümlerine göre giderilir. İşleten, boru hattı tesisinin üzerinde kurulu bulunduğu taşınmazlar ile bu taşınmazların üzerinde bulunan tesisler ve komşu taşınmazlar veya bunlar üzerindeki tesislere gelen eşyaya ilişkin zararlardan sorumludur. Öyleyse, anılan taşınmaz veya tesisler üzerinde hak sahibi olan kimseler, normun koruma alanında bulunmaktadır.

3. Tehlike Alanı: Özel Tehlike

Tehlike alanının belirlenmesinde, "özel tehlike" anahtar kavramdır⁶². Özel tehlike, bir işletme, tesis, bir etkinlik ya da maddenin (örneğin denetimli ortamının dışına çıkan patlayıcı madde veya sızan petrol), sebebi ne olursa olsun, üçüncü kişilere beklenmedik derecede büyük ya da sık zarar verme ihtimalidir⁶³. Bu ifade, bir yandan, ancak bu tehlikenin gerçekleşmesiyle meydana gelen zararların tazmin edileceğine⁶⁴; diğer yandan, gerçekleşen tehlikenin, tesis veya işletme ile yer, zaman ve oluşum biçimi bakımından bağımlılığına işaret etmektedir⁶⁵. Zaman bakımından yapılan değerlendirmede; tesisten doğup, çevrede bulunan hukukî varlıklar üzerinde etki gösteren bir tehlikenin gerçekleştiği zamanda meydana gelen zararlar normun tehlike alanına girecektir⁶⁶. Yer bakımından değerlendirmede ise, yalnız tesis ile bağlantılı, tesisin veya işletmenin işletme çevresine giren yerlerde ve işletme tehlikesinin gerçekleşmesiyle meydana gelen zararlar dikkate alınacaktır⁶⁷. Nihayet, özellikle işletme ya da tesisin daha çok teknik özelliklerinin değerlendirilmeye katılması, zararın oluşum biçimi hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede, KTK m.52'den hareketle aracının hızını, yük ve teknik özelliklere, görüş mesafesine, yol, hava ya da trafik koşullarına göre ayarlamayarak zarara yol açan işletenin sorumlu olacağı kuşkusuzdur⁶⁸.

Bu durumda, az önce adı geçen Petrol Kanununda soyut olarak belirlenmiş olan tehlikeyle bağlantısı kurulabilen zararların tazmini

⁶² Kötz, 160; Deutsch, JuS 1981, 323; ayy., Jura 983, 621-622. Krş. Raschein, H.: Die Widerrechtlichkeit im System des schweizerischen Haftpflichtrechts, Diss., Bern 1986, 196. Krş. Oğuzman/Öz, 463.

⁶³ Deutsch, 188-189. Krş. BGE 66 II 174.

⁶⁴ Larenz, I, 438-439; Larenz/Canaris, 604, 626-627; Esser/Weyers, 641, 644; Kötz, 160; BGH VersR 1982, 244.

⁶⁵ Esser/Weyers, 644; krş. Filthaut, "Zur Wirkungshaftung nach § 2 I 1 HPIIG", NJW 1983/47, 2687, 2688.

⁶⁶ Krş. Esser/Weyers, 644; Stoll, 188.

⁶⁷ Krş. Esser/Weyers, 644; Stoll, 188.

⁶⁸ Örnek ve açıklamalar için bkz. Atamer, 78. Yargıtay'ın "donatanın sorumluluğu" ile ilgili bir kararında açık olmamakla birlikte, zararın oluşum biçimini değerlendirerek sorumluluğa hükmettiği anlaşılmaktadır (4. HD, 12.11.1984 t., E.7514 K. 8326, bkz. Karahasan, 208 dn. 215).

istenebilecektir. Böylelikle, soyut tipe uyan, tipik bir olay meydana gelmiş olur⁶⁹. Meselâ, boru hattındaki sızıntı sonucu meydana gelen bir yangının eseri olarak çevrede bulunan taşınmazlara zarar gelmiş, yanmış olsun. Bu varsayımda, boru hattına özgü tehlike gerçekleşmiş; yani hattan sızan petrol, taşınmazlarda yangın dolayısıyla hasara sebep olmuştur. Burada somutlaşmış, gerçekleşmiş olan boru hattına özgü tehlike, sebebi oluşturmaktadır. Artık sebebi araştırmak, ihtimal hesapları veya büyük sayılar kanununa dayanarak değerlendirme yapmaya kalkışmak yersiz ve gereksizdir. PK m.86/2 ile, sebep açık bir biçimde gösterilmiştir. Taşınmazların yanması ile eşyaya ilişkin olarak ortaya çıkan zarar anılan hükümde açıkça öngörüldüğü için, bu zararın bir boru hattından doğabilecek bir zarar olup olmadığının araştırılmasına da gerek yoktur. Çünkü, sözü edilen hükümde aranan unsurlara uyan, tipik bir olay gerçekleşmiştir. İşte bu tipiklik, sorumluluğun doğabilmesi, kurulabilmesi için, zararın sebebi olan tehlikeli olgu ile zarar arasında bulunan tehlike bağıını ifade eder⁷⁰.

Zarar, tesisin tehlike alanındaki hukukî varlıklar üzerinde gerçekleşmiş olmalıdır. Yani, tesiste meydana gelen olaylar, zararın sebebi olmalıdır. Bu anlamda, işletilmekte olan bir tesiste sebep, işletme tehlikesidir⁷¹. Bu yüzden, tehlike bağından hareketle, petrol veya doğal gazın teslimine ve miktarının ölçümüne yarayan araçlardan (sayaçlardan) sonraki tesisatta meydana gelen sızıntı sonucu oluşan zararlardan işletenin sorumlu olmayacağı belirtilmelidir. Sözgelisi, petrolün teslim edildiği işletmenin iç (dahili) şebekesinde sızıntı sonucu meydana gelen bir patlama zarara yol açmışsa, bu zarar ile boru hattı tesisi arasında tehlike bağı bulunmaz⁷².

C. TEHLİKE BAĞININ YERİ VE DEĞERİ

Öğreti tarafından geliştirilen ve uygulamada da hemen kabul gören uygun illiyet bağı ve normun koruma amacı kuramlarının farklılıkları teslim edilmekte ve fakat birbiri yanında uygulanması benimsenmektedir. İlkine sorumluluğu kurma, ikincisine sorumluluğu sınırlama işlevi verilmektedir⁷³. Tehlike bağı ise, tehlike sorumluluğu olgularında, hem sorumluluğu kurucu hem de sorumluluğu sınırlayıcı yönleriyle öne

⁶⁹ Krş. Koziol, 108.

⁷⁰ Dunz, 602. Krş. Stoll, 187, 188.

⁷¹ Homberger, ZSR 1930, 34a; Oftinger, 87; Enneccerus/Lehmann, 928.

⁷² Nitekim Alman Federal Mahkemesi de, illiyet bağı yerine tehlike bağından hareket etmektedir: BGHZ 88, 85. Keza, Frankfurt İstinaf Mahkemesinin bu yöndeki bir kararı için bkz. NJW 1983, 238.

⁷³ Örnek olarak bkz. Oğuzman/Öz, 562.

çıkılmaktadır. Çünkü, tehlike bağı, normun koruma amacı kuramının işlev ve yöntemleriyle donanarak uygun illiyet bağının yerine sebep sonuç ilişkisini saptamaya hizmet etmektedir.

Tehlike sorumluluklarında sebep, daha baştan belirlenmiştir: bu yüzden sebebin genelleştirilmesine, bunun için ihtimaliyet hesaplarına, büyük sayılar kanununa başvurmaya gerek yoktur. Bu anlamda, uygun illiyet kuramı, sadece sebebi baştan belirlenemeyecek sorumluluk olguları ile, yani kusur sorumluluğu ve dolayısıyla davranıştan doğan sorumlulukla ilgilidir⁷⁴.

Oysa, daha önce de belirtildiği gibi, işletme ve tesise özgü tehlike, hem sorumluluğu kurma, hem de sınırlama işlevlerine sahiptir⁷⁵. Bundan bir takım sonuçlar doğar.

Bir kere, burada öncelikle, sorumluluk hükmüyle yaratılan *soyut tehlikeliliğin* (tipin), gerçekleşen olguya özgü somut tehlike alanı belirlenmektedir. Böylelikle, sadece tehlike bağı ile bağlanabilen, yani *tipik sonuçlardan sorumluluk* söz konusu olacaktır⁷⁶. Sözgelisi: boru hattındaki bir patlama sonucunda adam ölmesi hali (sonuç), gerçekte, bu tesisin işletilmesinin tabii ve uygun sonucudur. Fakat PK m.86/2 bu tür bir zarardan söz etmediği için, boru hattı işleteni, bu düzenleme çerçevesinde bu zararın tazmininden sorumlu olmayacak, ancak genel hükümlere dayanılabilecektir.

İkinci olarak, uygun illiyet bağı kuramına göre uygunluğu saptanamadığı için hakkında sorumluluk hükmü kurulamayan sonuçlar *bile* tehlike bağı ile bağlanabildikçe sorumluluğa yol açabilecektir⁷⁷. Çünkü, bunlar da, olguya özgü *tipik tehlikelik* niteliğini taşımaktadır. Meselâ: uygun illiyet kuramına göre uzak bir ihtimal dahilinde olduğu saptanan, tekil ve böyle olmakla büyük sayılar kanununa aykırı olan sonuçlar da tehlike bağı çerçevesinde yapılacak değerlendirmede sorumluluğun kapsamına dahil edilebilecektir⁷⁸. Örneğin, direksiyon hakimiyetinin kaybı sonucunda yoldan çıkan aracın bir süre seyrettiği boş arazide bulunan bir kimseye çarparak zarar vermesi durumunda, tehlike

⁷⁴ Lange, 97-98; Deutsch, 154; ayy., Jura 1983, 621; ayy., JZ 1966, 558, 559; Larenz, I, 456; Krş. Stoll, 185; Weitnauer, VersR 1983, 191.

⁷⁵ Deutsch, 154; Weitnauer, VersR 1983, 191; Stark, Beitrag, 82 vd.

⁷⁶ Deutsch, 154; Esser/Weyers, 641; Larenz/Canaris, 604; Weitnauer, VersR 1983, 191; Stoll, 185. Keza bkz. ve krş. Koziol, H., "Der Beweis des natürlichen Kausalzusammenhanges", Haftpflicht-und Versicherungsrechtstagung 1999, (Hrsg.: Koller, A.) St. Gallen, 1999, 91-92.

⁷⁷ Esser/Weyers, 640; Larenz, I, 438; Larenz/Canaris, 604; Deutsch, JZ 1966, 559.

⁷⁸ Lange, 97-98, 121; Deutsch, JZ 1966, 557; ayy., Jura 1983, 621-622.

bağı uygulandığında, işletenin, KTK m.85/1 uyarınca sorumluluğu söz konusu edilebilecektir⁷⁹. Uygun illiyet bağından hareket edilseydi, böyle bir sonuç, istatistikî olarak mümkün ve muhtemel görülemeyeceği ya da uzak bir ihtimal dahilinde görüleceği için sorumluluk söz konusu olmayacaktır⁸⁰.

SONUÇ

Tehlike sorumluluklarında illiyet sorununun çözümünün, uygun illiyet bağı kuramında olduğu gibi istatistiksel verilere, diğer bir ifadeyle ihtimaliyet hesaplarına bağlanması birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Sözgelişi sorumluluk olgusu, niteliği gereği gerçekleşen türde bir zararı doğurmaya elverişli ve fakat istatistik kurallarına göre böyle değil ise, sorumluluk hükmü kurulamayacaktır. Bu gibi sorunları önlemenin yolu, doğrudan doğruya sorumluluğa esas olarak alınan olgunun tehlike alanı ile ilişkili zararların gideriminin kabulüdür.

Böyle bir kabul, bizi söz konusu sorumluluk olgusunun öncelikle tehlike alanını belirlemeye yöneltmektedir. Bu ise, anılan olguyu düzenleyen hükmün muhtevastındaki soyut ve kavramsal tehlikenin somutlaştırılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, somut tehlikenin belirlenmesi işlemi, zarar görenin ve uğranılan zararın sorumluluk olgusunun tehlike alanına girip girmediğinin saptanmasıdır. Öyleyse, son söz olarak, tehlike sorumluluklarında sorumluluğun kurulması ve sınırlanması için esas alınması gereken tek ölçütün tehlike bağı olduğu söylenebilir.

KISALTMALAR

Abt.	:	Abteilung
ADFI	:	Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul
Art.	:	Artikel
Aufl.	:	Auflage
ayy.	:	Aynı yazar
B.	:	Bası
Bd.	:	Band
BGB	:	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	:	Bundesgerichtshof

⁷⁹ Tandoğan, kusura dayanmayan, 244.

⁸⁰ Oğuzman/Öz, 605; Kılıçoğlu, A.: "2918 Sayılı Yasaya Göre Motorlu Araç İşletenin Sorumluluğu". BATIDER (1984), C.XII/2-3, 21-22; Eren, 666 vd. Krş. Tandoğan, kusura dayanmayan, 244; Kramer, Z b JV 1987, 305 vd.

C.	:	Cilt
Doç.T.	:	Doçentlik tezi
DokT.	:	Doktora Tezi
Éd.	:	édition
Habil.	:	Habilitationsschrift
HPfIG	:	Deutsche Haftpflichtgesetz
JuS	:	Juristische Schulung
JZ	:	Juristenzeitung
Komm.	:	Kommentar
N.	:	Nummer
NF	:	(ZSR) Neue Folge
NJW	:	Neue Juristische Wochenschrift
OR	:	Schweizerisches Obligationenrecht
PK	:	7.3.1954 t. ve 6326 sayılı Petrol Kanunu
SJZ	:	Schweizerische Juristen - Zeitung
SVZ	:	Schweizerische Versicherungszeitschrift
vd.	:	ve devamı
VersR	:	Versicherungsrecht
YükLT.	:	Yüksek Lisans Tezi
ZbJV	:	Zeitschrift des bernischen Juristenvereins
ZSR	:	Zeitschrift für Schweizerisches Recht
ZZP	:	Zeitschrift für Zivil Prozeß

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akınal, T.:** Haksız Fılden Doğan Zararlarda Denkleştirme Sorunu, Doç. T., İstanbul 1977
- Atamer, Y.M.:** Haksız Fıldlerden Doğan Sorumluluğun Sınırlandırılması, Özellikle Uygun Nedensellik Bağı ve Normun Koruma Amacı Kuramları, Yük. L.T., İstanbul 1996.
- Brehm, R.:** Berner Kommentar, Bd. VI: Das Obligationenrecht, 1. Abt.: Allgemeine Bestimmungen, 3. Teilbd., 1. Unterteilbd., Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen Kommentar zu Art. 41-61 OR, Bern 1990 [Art... N...]
- Deschenaux, H.:** "Norme et causalité en responsabilité civile", Erhaltung und Entfaltung des Rechts in der Rechtsprechung des Schweizerischen Bundesgerichts, Basel 1975, 399 vd.
- Deschenaux, H./Tercier, P.:** Responsabilité civile, 2. éd., Berne 1982.
- Deutsch, E.:** Haftungsrecht, Bd. I, Köln/Berlin/Bonn/München 1976.
- — —: "Begrenzung der Haftung aus abstrakter Gefährdung wegen fehlender adäquater Kausalität?", JZ 1966/17, 556 vd. [JZ 1966].

- — —: "Gefährdungshaftung, Tatbestand und Schutzbereich", JuS 1981, 317 vd. [JuS 1981].
- Dunz, W.:** "Gefährdungshaftung und Adäquanz in der neuen Rechtssprechung des BGH - Zu Stoll in "25 Jahre Karlsruher Forum" Jubiläumsausgabe 1983 S.184 vd.-", VersR 1984/25 (A), 600 vd.
- Engel, P.:** Traité des obligations en droit suisse, Neuchâtel 1973.
- Enneccerus/Lehmann: Recht der Schuldverhältnisse, 15. Aufl., Tübingen 1958.
- Eren, F.:** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C.I, 6.B., İstanbul 1998.
- — —: "Hukuka Aykırılık Bağ; veya Normun Koruma Amacı", M. Koloğlu'ya Armağan, Ankara 1975, 461 vd. [hukuka aykırılık].
- — —: Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağ; Teorisi, Ankara 1975 [uygun illiyet].
- Esser, J.:** Grundlagen und Entwicklung der Gefährdungshaftung, 2. Aufl., München 1969.
- Esser, J.:** "Die Zweispurigkeit unserer Haftpflichtrechts," JZ 1953/5, sh. 129 vd. [JZ 1953].
- Esser, J./E. Schmidt:** Schuldrecht, Bd. I: Allgemeiner Teil, 6. Aufl., Heidelberg, 1984.
- Esser, J./H. L. Weyers:** Schuldrecht, Bd. II: Besonderer Teil, 7. Aufl., Heidelberg, 1991.
- Fikentscher, W.:** Schuldrecht, 7. Aufl., Berlin/Newyork 1985.
- Giovannoni, P.:** "Le dommage indirect en droit suisse de la responsabilité civile, comparé aux droits allemand et français", ZSR (1977), NF, Bd. 96/I, 31 vd. [indirect].
- — —: "La causalité dans la responsabilité civile extracontractuelle", ZbJV (1962), Bd. 98/7, 249 vd. [causalité].
- Hombberger, A.:** "Haftpflicht ohne Verschulden" ZSR (1930), NF, Bd. 49/3, 1a vd. [ZSR 1930].
- İmre, Z.:** Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mesuliyet Halleri, İstanbul 1949.
- Karahasan, M.R.:** Sorumluluk Hukuku, Birinci Kitap: Kusura Dayanan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İkinci Kitap: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İstanbul 1995.
- Keller, A.:** Haftpflicht im Privatrecht, Bd. I, 4. Aufl., Bern 1979.
- Keller, M./S. Gabi-Bolliger:** Das Schweizerische Schuldrecht, Bd. II: Haftpflichtrecht, 2. Aufl., Basel und Frankfurt am Main 1988.
- Koziol, H.:** Österreichisches Haftpflichtrecht, Bd. I: Allgemeiner Teil, Wien 1973.
- Kötz, H.:** Deliktsrecht: Eine Einführung, 3. Aufl., Frankfurt am Main 1983.
- Lange, H.:** Schadensersatz, Bd. I, 2. Aufl., Tübingen 1990.
- Larenz, K.:** Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. I: Allgemeiner Teil, 14. Aufl., München 1987.
- Larenz, K./C. W. Canaris:** Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. II/2: Besonderer Teil, 13. Aufl., München 1994.
- Nigg, H.:** "Kausalität und Umwelthaftung im Zivilrecht", SVZ 65 (1997), 30 vd.
- Oftinger, K.:** Schweizerisches Haftpflichtrecht, Bd. I, Zürich 1975.
- Oftinger, K./E. W. Stark:** Schweizerisches Haftpflichtrecht, Besonderer Teil, Bd. II/3, Übrige Gefährdungshaftungen, 4. Aufl., Zürich 1991.

- Oğuzman, M.K./M.T. Öz:** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, İstanbul 1995.
- Palandt, O./H. Heinrichs:** Komm. BGB, 53. Aufl., München 1994.
- Perrig, W.:** "Über den adäquaten Kausalzusammenhang im Haftpflichtrecht", SJZ (1962), Bd. 58, 293 vd.
- Rey, H.:** Ausservertragliches Haftpflichtrecht, 2. Aufl., Zürich 1998.
- Rother, W.:** Haftungsbeschränkung im Schadensrecht, Habil., München 1965.
- Saymen, F.H./H.K.Elbir:** Türk Borçlar Hukuku, C.1, İstanbul, 1958.
- Scratazzini, G.:** Les rapports de causalité dans le droit suisse de la sécurité sociale: avec un aperçu des différentes théories de la causalité, Bâle 1991.
- Schwarz, A.B.:** Borçlar Hukuku Dersler, C.1, (Çev.: B. Davran), İstanbul 1948.
- Serozan, R.:** "Tendenzen zur Normativierung und Individualisierung der Schadenszurechnung", Die Verantwortlichkeit im Recht, Türkisch-schweizerische Juristenwoche 1980 in Zürich und Bern, Bd. II, Zürich 1981, 447 vd.
- Sourlas, P.:** Adäquanztheorie und Normzwecklehre. Bei der Begründung der Haftung nach § 823 Abs. 1 BGB, Berlin 1974.
- Stark, E.W.:** Beitrag zur Theorie der Entlastungsgründe im Haftpflichtrecht (Höhere Gewalt, Selbst- und Drittverschulden), Diss., Zürich 1946 [Beitrag].
- — —: Ausservertragliches Haftpflichtrecht, 2. Aufl., Zürich 1988 [N. ...].
- Stoll, H.:** "Adäquanz und normative Zurechnung bei der Gefährdungshaftung", VersR 1983/34 (A), 184 vd.
- Tandoğan, H.:** Türk Mes'uliyet Hukuku, Ankara 1961.
- — —: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara 1981 [kusura dayanmayan].
- — —: La responsabilité civile, Genève 1971 [responsabilité].
- — —: "Hukuka Aykırılık Bağı", Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu (Ankara 21-22 Ekim 1977), İstanbul 1980, 5 vd. [hukuka aykırılık bağı].
- Tekinay, S.S./S. Akman/H. Burcuoğlu/A. Altop:** Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7.B., İstanbul 1993.
- Tunçomağ, K.:** Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C.I. 6. B., İstanbul 1976.
- Weitnauer, H.:** "Zur Lehre vom adäquaten Kausalzusammenhang", Festgabe für K. Otfinger, Zürich 1969, 321 vd. [adäquat].
- — —: "Schadensersatz, ein unerschöpfliches Thema mit immer neuen Variationen" VersR 1983, 191 vd.
- Will, M.:** Quellen erhöhter Gefahr, München 1980.
- Yılmaz, H.:** Karayolları Trafik Kanununda Zararın Paylaşılması, Ankara 1995.